O‘ZBEKISTONNING DEMOGRAFIK HOLATI VA YOShLAR ULUSHI: ZAMONAVIY TENDENSIYALAR

Abdurahimov Behzodjon Bahromjon o‘g‘li
Qo‘qon davlat Unversiteti O‘qituvchisi
Tel:+998 94 499 1994
behzodjonabdurahimov1@gmail.com

Annotatsiya: *Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasining zamonaviy demografik holati, aholi sonining o‘sish tendensiyalari va yoshlar ulushining ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotdagi o‘rni ilmiy hamda falsafiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda demografik jarayonlarning iqtisodiyot, mehnat bozori, urbanizatsiya va inson kapitaliga ta’siri zamonaviy ilmiy manbalar asosida yoritilgan. Shuningdek, “demografik dividend” konsepsiyasi asosida yoshlar ulushining mamlakat taraqqiyotidagi strategik ahamiyati ochib beriladi. Maqolada O‘zbekistonda yoshlar siyosati, ta’lim, bandlik va innovatsion rivojlanish masalalari falsafiy nuqtai nazardan ham tahlil qilingan.*

Kalit so‘zlar: *demografik holat, yoshlar ulushi, demografik dividend, urbanizatsiya, inson kapitali, migratsiya, iqtisodiy taraqqiyot, yoshlar siyosati.*

KIRISH

XXI asrda demografik jarayonlar davlatlarning iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotini belgilovchi muhim omillardan biriga aylandi. Aholi sonining o‘sishi, yosh tarkibi, urbanizatsiya darajasi va migratsion jarayonlar mamlakatning rivojlanish istiqbollariga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli demografik siyosat zamonaviy davlat boshqaruvining strategik yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi demografik jihatdan yosh davlatlardan biri hisoblanadi. So‘nggi yillarda mamlakat aholisi sonining barqaror o‘sishi kuzatilmoqda. Ayniqsa, yoshlar ulushining yuqoriligi iqtisodiy rivojlanish uchun katta imkoniyat yaratmoqda. Biroq demografik o‘sish bilan bir qatorda bandlik, ta’lim, uy-joy, migratsiya va urbanizatsiya kabi masalalar ham dolzarb bo‘lib bormoqda.

Demografik holat nafaqat statistik jarayon, balki ijtimoiy-falsafiy hodisa hamdir. Chunki aholi tarkibi jamiyatning iqtisodiy salohiyati, madaniy taraqqiyoti va ijtimoiy barqarorligiga ta’sir qiladi. Ayniqsa, yoshlar jamiyatning innovatsion va intellektual qatlamini tashkil etgani sababli, ularning salohiyatidan samarali foydalanish davlat taraqqiyotining muhim omiliga aylanadi.

O‘zbekistonning zamonaviy demografik holati va yoshlar ulushining iqtisodiy hamda ijtimoiy taraqqiyotdagi o‘rnini ilmiy-falsafiy jihatdan tahlil qilishdan iborat.

O‘zbekistonning zamonaviy demografik holati aholi sonining o‘sish tendensiyalari - So‘nggi yillarda O‘zbekistonda aholi sonining barqaror o‘sishi kuzatilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma’lumotlariga ko‘ra, 2024-yil holatiga mamlakat aholisi 37 million kishiga yaqinlashgan[41]. Bu Markaziy Osiyodagi eng yirik demografik ko‘rsatkichlardan biridir.

[41] O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. *Demografik ko‘rsatkichlar to‘plami*. — Toshkent, 2024. — B. 12.

Aholi sonining o‘sishiga tug‘ilish darajasining yuqoriligi, umr davomiyligining ortishi va tibbiyot tizimining rivojlanishi sabab bo‘lmoqda. Ayniqsa, qishloq hududlarida tug‘ilish ko‘rsatkichi nisbatan yuqori saqlanib qolmoqda.

BMT ekspertlari ta’kidlashicha, O‘zbekiston yaqin o‘n yilliklarda ham demografik o‘sish sur’atlari yuqori davlatlardan biri bo‘lib qoladi[42]. Bu esa iqtisodiy rivojlanish uchun katta mehnat resurslari shakllanishini anglatadi.

Yoshlar ulushi va demografik dividend-O‘zbekiston aholisi tarkibida yoshlar salmog‘i yuqori hisoblanadi. 30 yoshgacha bo‘lgan aholi mamlakat umumiy aholisining katta qismini tashkil etadi. Bu holat ilmiy adabiyotlarda “demografik dividend” deb ataladi.

Demografik dividend — mehnatga layoqatli yoshlar ulushining ortishi natijasida iqtisodiy o‘sish imkoniyatining yuzaga kelishidir[43]. Amerikalik olim Devid Blumning fikricha, yoshlar ulushining yuqoriligi iqtisodiy taraqqiyot uchun muhim strategik resurs hisoblanadi[44].

Yoshlar innovatsion tafakkur, yuqori ijtimoiy faollik va texnologiyalarga moslashuvchanligi bilan iqtisodiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi. Ayniqsa, raqamli iqtisodiyot, IT texnologiyalar, startap va xizmat ko‘rsatish sohalarida yoshlarning roli ortib bormoqda. Shu bilan birga, yoshlar ulushining yuqoriligi davlat oldiga katta mas’uliyat ham yuklaydi. Ta’lim, bandlik, uy-joy va ijtimoiy himoya tizimlarini rivojlantirish demografik siyosatning ustuvor vazifasiga aylanmoqda.

Urbanizatsiya va migratsiya jarayonlari urbanizatsiyaning kuchayishi - Zamonaviy demografik tendensiyalarning muhim jihatlaridan biri urbanizatsiya jarayonining jadallashuvidir. So‘nggi yillarda O‘zbekistonda shaharlashuv darajasi ortib bormoqda.

Urbanizatsiya iqtisodiy modernizatsiya va sanoatlashtirish bilan chambarchas bog‘liq. Shaharlarda ta’lim, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish infratuzilmasining rivojlanganligi yoshlarni o‘ziga jalb qilmoqda.

Fransuz sotsiologi Anri Lefevr shaharlashuvni “zamonaviy jamiyat taraqqiyotining asosiy makoni” sifatida baholaydi[45]. Darhaqiqat, urbanizatsiya innovatsion iqtisodiyot rivojlanishining muhim omiliga aylanmoqda.

Migratsiya va mehnat bozori Migratsiya demografik jarayonlarning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. O‘zbekistonda tashqi mehnat migratsiyasi yoshlar bandligiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Migratsiya bir tomondan iqtisodiy daromad manbai bo‘lsa, ikkinchi tomondan “intellektual oqim” muammosini yuzaga keltirishi mumkin. Shu sababli mamlakatda ichki iqtisodiy imkoniyatlarni kengaytirish va yoshlarni yuqori daromadli ish o‘rinlari bilan ta’minlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Jahon Banki ekspertlari yoshlar bandligi iqtisodiy barqarorlikning asosiy omili ekanligini ta’kidlaydi[46].

[42] UNFPA. *State of World Population 2024*. — New York, 2024. — B. 31.
[43] Bloom D., Canning D. *Demographic Dividend and Economic Growth*. — 2022. — B. 44.
[44] O‘sha manba. — B. 52
[45] Lefebvre H. *The Urban Revolution*. — 2021. — B. 76.
[46] Jahon Banki. *Youth Employment in Central Asia*. — 2023. — B. 39.

Demografik holatning falsafiy tahlili - Demografik jarayonlar jamiyat taraqqiyotining ijtimoiy-falsafiy asoslarini ham belgilaydi. Chunki aholi tarkibi davlatning iqtisodiy, siyosiy va madaniy rivojlanishiga ta’sir qiladi.

Nemis faylasufi Gegel insonni tarixiy taraqqiyotning asosiy subyekti sifatida baholaydi[47]. Yoshlar esa jamiyatning eng faol va innovatsion qatlamidir. Shu sababli yoshlar salohiyatidan samarali foydalanish jamiyat taraqqiyotining muhim sharti hisoblanadi.

Abu Nasr Forobiy “Fozil jamiyat” konsepsiyasida jamiyat taraqqiyotini insonning ilm, mehnat va axloqiy kamoloti bilan bog‘laydi[48]. Demografik rivojlanish ham inson kapitalining rivojlanishi bilan uyg‘unlashgandagina ijobiy natija beradi.

Zamonaviy falsafada inson kapitali iqtisodiy taraqqiyotning asosiy omili sifatida talqin qilinadi. Nobel mukofoti sovrindori Gari Bekker ta’lim va malaka iqtisodiy samaradorlikni belgilovchi muhim omil ekanligini asoslaga[49]. Demak, O‘zbekistonning demografik salohiyati yoshlarning bilim va innovatsion imkoniyatlari bilan uyg‘unlashgandagina real iqtisodiy kuchga aylanadi.

Zamonaviy tendensiyalar va istiqbollar - Bugungi kunda O‘zbekistonda quyidagi demografik tendensiyalar kuzatilmoqda: aholi sonining barqaror o‘sishi; yoshlar ulushining yuqoriligi; urbanizatsiyaning jadallashuvi; migratsiya faolligining ortishi; inson kapitaliga investitsiyalarning ko‘payishi; raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi.

Kelajakda demografik resurslardan samarali foydalanish uchun quyidagi yo‘nalishlarga e’tibor qaratish zarur: yoshlar bandligini oshirish; sifatli ta’lim tizimini rivojlantirish; innovatsion iqtisodiyotni qo‘llab-quvvatlash; hududiy rivojlanishdagi tafovutlarni kamaytirish; ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirish.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekistonning zamonaviy demografik holati mamlakat taraqqiyoti uchun katta imkoniyatlar yaratmoqda. Aholi sonining o‘sishi va yoshlar ulushining yuqoriligi iqtisodiy rivojlanishning muhim strategik resursi hisoblanadi. Yoshlar salohiyatidan samarali foydalanish inson kapitalini rivojlantirish, innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish va ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashga xizmat qiladi. Falsafiy jihatdan demografik rivojlanish inson va jamiyat taraqqiyotining uzviy birligidir. Shu sababli demografik siyosat iqtisodiy, ijtimoiy va ma’naviy rivojlanish bilan uyg‘un holda amalga oshirilishi zarur. Kelgusida O‘zbekistonning demografik salohiyati mamlakatning global raqobatbardoshligini oshiruvchi muhim omillardan biri bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. United Nations Population Fund (UNFPA). *State of World Population 2024*. — New York, 2024.
2. World Bank. *Uzbekistan Country Economic Memorandum*. — Washington DC, 2023.
3. Bloom D., Canning D. *Demographic Dividend and Economic Growth*. — Harvard University Press, 2022.
4. Becker G. *Human Capital*. — Chicago University Press, 2021.

[47] Hegel G.W.F. *Philosophy of History*. — 2020. — B. 108.

[48] Forobiy Abu Nasr. *Fozil odamlar shahri*. — Toshkent, 2021. — B. 91.
[49] Becker G. *Human Capital*. — 2021. — B. 63.

5. Schwab K. *The Fourth Industrial Revolution*. — Geneva, 2020.
6. Lefebvre H. *The Urban Revolution*. — Minneapolis, 2021.
7. Hegel G.W.F. *Philosophy of History*. — Oxford University Press, 2020.
8. Forobiy Abu Nasr. *Fozil odamlar shahri*. — Toshkent, 2021.
9. OECD. *Youth and Demographic Policy Review*. — Paris, 2023.
10. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. *Demografik ko‘rsatkichlar to‘plami*. — Toshkent, 2024.
11. Jahon Banki. *Youth Employment in Central Asia*. — 2023.
12. Fukuyama F. *Identity and Social Change*. — New York, 2022.